

Hoop

**voor een
ongenadige tijd**

ChristenUnie

VOORWOORD

In opdracht van het Landelijk Bestuur heeft de Commissie Partijvisie in het afgelopen jaar gewerkt aan een positie- en koersbepaling voor de ChristenUnie. Wat staat de christelijke politiek te doen, in deze tijd, 25 jaar na de oprichting van onze beweging?

Dit voorjaar verscheen in Groen – het studiemagazine van ons wetenschappelijk instituut – al onze positiebepaling, waarin we de context van het werk van de Commissie Partijvisie schetsen. In het visiedocument dat u nu leest, geven we woorden aan een inhoudelijke koers voor onze partij voor de komende jaren. De opdracht was een politieke agenda te formuleren voor de ‘middellange termijn’.

De Commissie presenteert dit visiedocument als een manifest van hoop. Het stuk bestaat uit drie delen. In het eerste deel wordt de doorgaande missie van de ChristenUnie verwoord. In het tweede deel presenteren we zeven richtingwijzers om de koers te bepalen. En in het derde deel de thema's waarmee de ChristenUnie aan het werk wil om een politiek van hoop om te zetten in concrete stappen.

Wij danken adviseurs, leden en geledingen die hebben meegedacht en input hebben geleverd. We wensen dit document een goede ingang in de partij, op vele tafels, als stimulans voor het gesprek over de inhoud van christelijke politiek en als inspiratiebron voor politiek handelen.

De Commissie Partijvisie,

Roel Kuiper (voorzitter)
Dico Baars
Bernadette van den Berg
Gerben Bosscha (secretaris)
Roel Jongeneel
Johanna Kramer
Jolanda Kluin
Alwin te Rietstap
Harmjan Vedder
Jan Pieter Verweij

DEEL I

Een onopgeefbare missie

De christelijke politiek staat op een kruispunt. Doet het ertoe dat christenen zich met de politiek bemoeien? Maakt het verschil? Toen 25 jaar geleden de ChristenUnie werd opgericht, hadden we niet kunnen bedenken hoe onze rol in een kwart eeuw zou veranderen. Van christenen in de politieke marge, naar christenen in het bestuur van ons land. Meer dan ooit leverden we gedeputeerden, wethouders en burgemeesters. Voor het eerst staatssecretarissen, ministers en vicepremiers. Ieder dag mochten we op plekken van grote verantwoordelijkheid een verschil proberen te maken voor de zwaksten in de samenleving, voor Gods schepping, voor gewone mensen en gezinnen, voor gerechtigheid. Maar we kregen ook te maken met de bikkeldharde en onverschillige kant van machts-politiek. We droegen in totaal tien jaar verantwoordelijkheid in de regering van ons land, maar het bracht lang niet altijd de verandering waarop we zo vurig hoopten. In al het politieke geweld klonk onze eigen principiële stem soms onverstaanbaar zacht. Een deel van onze kiezers heeft zich daarom afgevraagd: heeft het nog zin, die christelijke politiek, als ze voortdurend vermengd raakt met de politiek van andere partijen? Herken ik me er nog wel in?

Dit stuk is een antwoord op de vraag waar de toekomst van de christelijke politiek ligt. Een antwoord uit overtuiging. Want wij, de mensen van de ChristenUnie, geloven dat juist deze tijd een politiek nodig heeft die handen en voeten geeft aan het Evangelie. We grijpen daarbij terug op waar het ons allemaal om begonnen was 25 jaar geleden. We willen een beweging zijn van christenen die Christus volgen in de politiek. Politici die met geloof, hoop en liefde naar onze samenleving kijken, hoe groot of klein onze kracht ook is. We willen een politiek die zich richt op wat de Bijbel leert over Gods bedoelingen met mensen en de wereld. Die christenen uit alle kerkelijke stromingen en richtingen verenigt in een onopgeefbare missie om recht te doen en vrede te zoeken voor onze samenleving. Christenen hebben zich altijd begeven in de politieke strijd om iets te tonen van de hoop die in hen is. We doen dat, om met Groen van Prinsterer te spreken, niet als staatsmannen of -vrouwen, maar als Evangeliebelijders. Daar – precies daar – begint steeds opnieuw het verhaal van de ChristenUnie.

De ongenadige kant van onze tijd

We bezinnen ons op de koers van onze partij voor de komende jaren in een periode van ongekende maatschappelijke veranderingen. Je kan het zelf goed hebben, en toch zien dat onze tijd een steeds zwaardere wissel trekt op steeds meer van ons. Onze samenleving is in bepaalde opzichten killer en individualistischer geworden. Dat blijkt ook uit data. Nederland is volgens onderzoek nu een van de meest individualistische landen van Europa.¹ Het aantal mensen dat vrijwilligerswerk doet is afgenomen.² Bijna tweederde van de Nederlanders is somber over de kant die het opgaat met ons land.³ Een derde van alle meisjes op de middelbare school worstelt met mentale problemen. Het zijn maar een paar voorbeelden van een verandering in onze maatschappij, die we helaas allemaal in onze omgeving wel ergens herkennen. Mensen kunnen tegenwoordig ongenadig hard zijn voor elkaar. Op het schoolplein, langs het voetbalveld en in de politiek. De algoritmes van social media zorgen niet alleen op onze tijdlijn, maar ook in ons land steeds vaker voor ophef en polarisatie. Het gekke is dat we het in materieel opzicht in ons land beter hebben dan ooit. De welvaart neemt toe, we ontdekken steeds slimmere technologie en kunnen steeds meer problemen oplossen. We weten pandemische ziekten te bestrijden. Wereldwijd nemen

armoede en honger af. We worden zo op het eerst oog rijk gezegend met alles wat nodig is voor een goed en welvarend leven. Maar toch gaat het samenleven ons steeds moeilijker af. Toch lijken delen van ons leven in sociaal en geestelijk opzicht haast wel te verdorren. Je vraagt je af: hoe kan een land zoveel hebben en toch zo arm zijn?

Onze tijd heeft onmiskenbaar een ongenadige kant. Er is minder ruimte voor nuance, nieuwsgierigheid naar anderen, geduld en vergeving. Voor omzien naar elkaar. Er is betonrot in de fundamenten van onze cultuur, die langzaam de manier waarop we samenleven in Nederland aanvreet. Dat raakt ten diepste iedereen. Dus ook de vele mensen voor wie het leven op dit moment wel goed voelt. Het is immers ons gezamenlijke leven dat hier op het spel staat, niet ons eigen comfort. In de politiek is het echter akelig stil over deze fundamentele crisis. Dat terwijl de situatie waarin we zitten niet zomaar is ontstaan. Het is het gevolg van maatschappelijke ontwikkelingen en gerichte politieke keuzes. Nederland leefde lang op de morele erfenis van het christendom. Maar in de afgelopen decennia zijn we veranderd van een christelijk land in een seculier land. We proberen het zonder God, zonder een gemeenschappelijke oriëntatie op goed en kwaad. Een groot experiment. Van het moreel kapitaal van het christendom – het verhaal van naastenliefde en er zijn voor elkaar – nemen we steeds nadrukkelijker afscheid. In de leegte die rest, ontstaat vooral ruimte voor individualisme en vervreemding van elkaar. De politiek maakte de afgelopen decennia bovendien keuzes waardoor de ongenadige kant van onze samenleving sterker werd. Er kwam een ieder-voor-zich-economie, waarin het nooit genoeg is. Een belastingstelsel dat is ontworpen om mensen meer en meer te laten werken, alsof de samenleving niet veel meer nodig heeft dan betaald werk. Er werd ongekende roofofbouw gepleegd op Gods schepping, om onze oneindige behoeften te kunnen bevredigen. De tolerantie voor afwijkende overtuigingen van gelovigen en andere minderheden slonk steeds verder. De overheid kwam te vaak tegenover burgers te staan. Duizenden mensen werden onterecht als fraudeurs in de boeken geschreven, op basis van een bureaucratisch systeem. Te vaak liet de overheid de meest kwetsbaren in de steek: tienermoeders, ouderen, eenzamen, kinderen die opgroeien in armoede, daklozen en mensen die verslaafd zijn. De verhouding tussen de overheid en

de samenleving is ingrijpend veranderd, doordat in de politiek steeds de kant van individuele vrijheid is gekozen. We vragen niet meer wat wij voor ons land kunnen doen, maar wat ons land voor ons kan doen. We leven minder voor de ander, meer voor onszelf.

Een hoopvolle beweging

Een land dat zichzelf zo in de hoek heeft geschilderd, kan wegzakken in pessimisme. Maar wij geloven dat er een alternatief is. Een antwoord dat al ligt besloten in de kracht van mensen en onze samenleving zelf. De christelijke politiek is hier ooit begonnen als hoopvolle tegenbeweging, en dat kunnen we opnieuw zijn. Honderdvijftig jaar geleden begonnen christenen in Nederland zich politiek te organiseren uit bezorgdheid over de ideeën uit de Franse Revolutie over individualisme en zelfgerichte vrijheid. Ze konden het onrecht en de sociale ellende niet langer aanzien. In de kerk was in heel Europa al een tegenbeweging van sociale bewogenheid op gang gekomen: het Réveil. Actieve christenen hielden zich bezig met de zorg voor armen, prostitueés en alcoholverslaafden. Ze vochten tegen de uitbuiting van mensen, tegen slavernij in welke vorm dan ook. Ze gingen de strijd aan voor christelijk onderwijs. In de politiek ontstond een daarmee verbonden beweging onder aanvoering van Groen van Prinsterer. Hij werd de grondlegger van de christelijke politiek in Nederland. Een herkenbare politieke stroming, die het opnam voor de vrijheid van mensen in de samenleving en de vrijheid om God te volgen en te dienen. Nu we opnieuw op een moment van grote veranderingen staan, kunnen we verder bouwen op onze politieke erfenis. Christelijke politiek is op zijn sterkst op scharniermomenten: punten in de tijd dat de ideeën en opvattingen in onze samenleving fundamenteel verschuiven. Momenten van keuzes en strijd. Juist ook nu is behoefte aan politiek die uitgaat van Gods wijsheid voor deze wereld. Die de macht kritisch bevraagt en opstaat voor de grote sociale kwesties van onze tijd. Die ons als burgers weer aanspreekt op onze gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de hoop en toekomst van Nederland. Een beweging van mensen die niet alleen spreken van hoop, maar dat in hun eigen omgeving ook elke dag uitdelen. Een politiek die steeds weer aandacht schenkt aan alles wat waar is, alles wat edel is, alles wat rechtvaardig is, alles wat zuiver is, alles wat lieflijk is en alles wat eervol is.⁴ Dat was het begin van de christelijke politieke beweging, dat is ook haar toekomst.

DEEL II

Zeven beginselen voor hoopvolle christelijke politiek

Als de ChristenUnie een hoopvolle beweging wil zijn, dan moeten we opnieuw onder woorden brengen wat de politieke betekenis is van ons geloof voor de koers van onze samenleving, onze cultuur en onze politiek. Het verhaal van het Evangelie is radicaal. Het is daardoor ook steeds weer een vernieuwend begin. We geloven in een God die zich uit liefde voor mensen en zijn schepping tussen misdadigers aan een kruis liet spijkeren om de wereld te redden. Dat wij leven vanuit die wonderbaarlijke daad van genade geeft ons een heel ander politiek perspectief. Je overgeven aan een leven in de voetsporen van Jezus, kan niet zonder consequenties blijven voor hoe je kijkt naar mensen, de samenleving of de rol van de overheid. Het verandert je blik. In dit *tweede deel* willen we beschrijven wat de mens- en maatschappijbeelden zijn, die voortkomen uit geloof, hoop en liefde. En hoe ze vandaag, voor onze tijd, werkelijk tot een andere politiek en een andere samenleving kunnen leiden.

Richtingwijzers voor een nieuwe koers

We formuleren zeven beginselen voor hoopvolle christelijke politiek. We hebben daarvoor de fundamentele van onze beweging – krachtig verwoord in ons beginselprogramma *Vrede zoeken, recht doen* – geconfronteerd met onze tijd en het kruispunt waar ons land op staat. Het heeft zeven richtingwijzers opgeleverd, die vertegenwoordigers van de ChristenUnie kunnen helpen om een nieuwe politiek koers te vinden voor onze tijd. Grondslagen voor een nieuwe publieke gerechtigheid, die haaks staan op de grondslagen van onrecht en ongenade die vandaag woekeren in onze maatschappij, onze cultuur en onze politiek. Stuk voor stuk vormen ze ook een breuk met de seculiere politiek van links en rechts, die met haar oplossingen steeds maar aan de oppervlakte blijft hangen van de grote crises in onze wereld. We geloven dat er behoefte is aan politiek die durft te kijken naar de diepste lagen van ons leven. Niet naar de prijs of de maat van dingen, maar naar de waarde ervan. Een principiële politiek, die niet geworteld is in kiezersonderzoeken of peilingen, maar in fundamentele waarden en vaste overtuigingen. Een andere weg. Een politiek van beginselen.

1. Een ander mensbeeld: een leven in dienst van elkaar

Ten eerste hebben christenen een alternatief voor het hysterische mensbeeld in onze tijd. We keren ons tegen het opgefokte idee van een vals vooruitgangsgeloof, dat van ieder mens een op zichzelf gericht succes-project probeert te maken. Dat van samenleven ten diepste een competitie maakt tussen individuele belangen en vrijheden. Je leven kan slagen, maar ook mislukken. Wij geloven het anders. Mensen leven niet voor zichzelf alleen. Ieder mens is geschapen naar het beeld van God. Dat betekent dat elk menselijk leven bijzonder, kostbaar en beschermwaardig is. Mensen zijn niet gemaakt als biologische machines, maar hebben een hart en een geest gekregen die hen verbindt met God en hun naasten. Mensen komen pas echt tot bloei als ze van betekenis zijn voor anderen. De beginselverklaring van de ChristenUnie zegt het mooi: 'Verbondenheid is geen kwestie van een vrije keuze of van een contract aangaan. Verbondenheid en afhankelijkheid zijn de realiteit van ons leven.' Dat is gek genoeg een nogal radicaal vertrekpunt in onze gejaagde, onrustige wereld, waarin we maar blijven doorhollen zonder wezenlijk verder te komen. De socioloog Hartmut Rosa schrijft dat we gevangen zitten in een *vliegende stilstand*: "Alsof we in een reusachtige tredmolen lopen, waarin er steeds meer en nieuwe mogelijkheden en beschikbaarheden zijn, maar we steeds minder goed weten waar we eigenlijk naar op weg zijn en waarom."⁵ Dat is niet de weg naar een goed leven. De christelijke politiek verzet zich tegen de tirannie van verdienste en prestatie – het idee dat mensen recht hebben op alles wat ze met hun talenten bij elkaar kunnen graaien. Tegenover de mens die zijn gaven en talenten inzet voor zichzelf, staat de mens die zijn gaven en talenten uitdeelt aan anderen. We hebben de opdracht van God om de menselijke gemeenschap en de prachtige schepping te verzorgen en te ontwikkelen. In zijn encycliek *Laborem Exercens* uit 1981 stelde paus Johannes Paulus II dat de mens door te werken 'zichzelf als mens vervolmaakt, zelfs in zekere zin meer mens wordt' en 'dat zijn arbeid ook een bijdrage zal zijn aan het gemeenschappelijke goed, de algemene welvaart, waarnaar hij samen met zijn landgenoten moet streven.' Als we als land en als gemeenschap willen bloeien, dan is het van groot belang dat we elkaar dienen met ons werk, ons leven, onze gemeenschappen. We zijn niet gemaakt voor het radicale individualisme dat nu door onze samenleving spookt. Dat is ook de

kern van de hoogst wet uit het Evangelie: heb God lief boven alles en uw naasten als uzelf. Er is een moedige politieke beweging nodig die dat mensbeeld, het eenvoudige idee dat mensen gemaakt zijn om elkaar te dienen, weer consequent groot maakt in onze samenleving en politiek. Dat verandert hoe we kijken naar elkaar, maar bijvoorbeeld ook naar ons onderwijs, onze economie, onze democratie, onze rechtsstaat en onze sociale voorzieningen.

We geloven

dat mensen zijn gemaakt om naar elkaar om te zien. We strijden daarom tegen het radicale individualisme van onze tijd, waar steeds meer van onze wetgeving en politiek op is gebaseerd. Ons alternatief: een samenleving waarin mensen elkaar de hand reiken, gestimuleerd worden om samen te werken en er te zijn voor anderen.

2. Een andere samenleving: de verantwoordelijke samenleving

Ten tweede kijken we anders naar de samenleving. We willen geen politiek die alleen maar losse individuen ziet als ze de samenleving inkijkt. Tja, dan verdwijnt de sociale samenhang vanzelf. Niet de kracht van individuele mensen maakt onze samenleving immers mooi, maar de plekken waar we samen zijn. Gezinnen, waarin kinderen veilig opgroeien en leren te geven om anderen. Geloofsgemeenschappen, waarin mensen omzien naar elkaar. Sportverenigingen, waar we bewegen en ontspannen en met elkaar het werk van de vereniging doen. Bedrijven, waarin we werken en ondernemen. Onze nationale samenleving, waarin we samen zorgdragen voor publieke voorzieningen, veiligheid en gemeenschapszin. Gemeenschap geeft draagkracht. Het is belangrijk om te erkennen dat onze dromen, onze hoop voor het leven, ons geloof, zich verwezenlijken in de verschillende gemeenschappen waarin we ons begeven. Dát is de plek waar we onze roeping als mensen kunnen beantwoorden. De overheid of een bepaalde politiek zullen dat ons nooit kunnen brengen. Christelijke politiek richt zich daarom op de ontwikkeling van een sterke en draagkrachtige samenleving. We hebben sterke maatschappelijke kringen nodig, plekken van hoop, waarin mensen tot

bloei komen en voor elkaar kunnen zorgen. Er is een andere weg. We kunnen onze gemeenschappen en de verantwoordelijkheid die ze dragen voor de toekomst van mensen in ere herstellen.

Dat begint door onze samenleving als verbond te zien. Ons land is geen contract, een soort internetabonnement, dat je kan opzeggen als de prijs of de kwaliteit van de verbinding je niet bevalt. We zijn op een dieper niveau met elkaar verbonden. Dat betekent dat mensen zich mogen laten aanspreken op de verantwoordelijkheid die volgt uit onze gezamenlijke geschiedenis en gedeelde waarden. Onze samenleving doet een beroep op de verantwoordelijkheid die je hebt voor het geheel. Samenleven vraagt liefde voor de gemeenschap en het land waarin je leeft. Als we willen dat onze samenleving meer is dan de som der delen, dan hebben we politici en mensen nodig die onze gedeelde waarden weer inhoud geven. Die breken met de invloed van het individualisme, waardoor we waarden als gerechtigheid, vrijheid en verantwoordelijkheid vooral ten gunste van individuen zijn gaan uitleggen. We moeten opnieuw vorm en inhoud geven aan het algemeen belang. We willen gerechtigheid weer verstaan als strijd tegen het kwaad en recht doen aan de waardigheid van alle mensen. Vrijheid als de ruimte om je naasten lief te hebben en Gods goede geboden tot uitdrukking te brengen. En verantwoordelijkheid als de roeping om met al onze gaven en talenten dienstbaar te zijn aan ons land, onze gemeenschappen en onze geliefden.

We staan voor de vrijheid van gemeenschappen en maatschappelijke verbanden. Ze dragen een eigen, niet van de overheid of anderen afgeleid, gezag. In onze traditie noemen we dat 'sovereiniteit in eigen kring', een samenlevingsorde waarin mensen in al hun verbanden zelf verantwoordelijkheid dragen. De overheid mag dus niet zomaar in de verantwoordelijkheid van de samenleving treden. Ze is in haar handelen beperkt tot haar eigen (publieke) domein. De overheid bepaalt niet wat ouders hun kinderen leren, wie de voorzitter van de voetbalvereniging wordt of welk besluit de kerkenraad neemt. Dat kunnen mensen prima zelf. De christelijke politiek zoekt steeds naar wegen om deze vrije, verantwoordelijke samenleving de ruimte te geven.

We geloven

dat de samenleving zelf veel kracht heeft. We willen geen politiek die alleen maar losse mensen ziet en gemeenschappen negeert, afbreekt of overneemt. Ons alternatief: een draagkrachtige samenleving, waarin de vrijheid en verantwoordelijkheid die gemeenschappen dragen voor ons land door de overheid wordt gerespecteerd en in ere wordt hersteld.

3. Een andere overheidsvisie: in dienst van gerechtigheid

Ten derde geloven we dat we anders naar de overheid moeten kijken als land. Er is behoefte aan eerlijkheid over wat de overheid kan. De politiek heeft kiezers vaak verleid om hun verlangens op de overheid te projecteren. Er klonken meer dan eens te grote beloften over bestaanszekerheid, kansengelijkheid, gezondheid, welvaart en groei. Ze vallen in goede aarde, omdat ze inspelen op de moeite die we als moderne mensen hebben om te accepteren dat het leven soms *onbeschikbaar*⁶ is. Maar al die mooie beloften ten spijt; het lukt de overheid vaker niet dan wel om ze waar te maken. En dus groeit de teleurstelling onder burgers. Het wordt tijd dat we terugkeren naar andere verhoudingen. We willen de verantwoordelijkheid van de samenleving weer op een voetstuk plaatsen en de dienstbaarheid van de overheid weer onderstrepen. Ook de ChristenUnie kreeg wel eens het verwijt de overheid te groot te maken in haar plannen. Of dat nu terecht is of niet, laat het een aanmoediging zijn om uit te blijven komen bij onze traditie van terughoudendheid met betrekking tot de rol van de overheid. De overheid mag de vrijheid van mensen en gemeenschappen niet in de weg staan, maar moet er de juiste condities voor scheppen. Anders wordt ze tiranniek. Dan weerstaat ze niet het kwaad, maar wordt ze zelf het kwaad. De overheid komt altijd met regels, dwang en macht en dat heeft iets mechanisch.⁷ Ze moet uitkijken daarmee de samenleving niet te vermorzelen. De samenleving moet zich zoveel mogelijk zelf kunnen ontwikkelen, op organische wijze.

Tegelijkertijd geloven we dat de overheid een instelling van God is. Dat wil zeggen: het is Gods genade dat we overheden kennen die hun gezag inzetten om een publieke rechtsorde te handhaven. Zo verwordt de wereld niet tot een jungle van geweld en rechteloosheid. Overheden moeten de macht die ze van God hebben gekregen inzetten voor recht en gerechtigheid, voor het goede samenleven van mensen en het beheer van de schepping. Daarom is de christelijke politiek geen pleitbezorger van een passieve overheid. We zien het als een zaak van gerechtigheid dat er balans blijft in onze samenleving en tussen de maatschappelijke kringen. Dat betekent dat de overheid om recht te doen stevig mag ingrijpen als in de verhoudingen in onze samenleving de ene kring over de andere heerst. Bijvoorbeeld als de wetten van de economie het onderwijsbeleid of keuzes in de zorg gaan bepalen. En ook als er onrecht is in de samenleving. De overheid moet zichzelf wel degelijk af en toe groot maken. Martin Luther King Jr. schrijft in een van zijn preken dat christenen 'een mandaat hebben om non-conformisten te zijn'.⁸ Zeker in het licht van groot onrecht. We zijn geen conservatieven, die de status quo verdedigen. Waar onze samenleving botst met het leven dat God ons voorhoudt, wordt christelijke politiek radicaal. Zoals King indrukwekkend, vredig en liefdevol streed tegen het onverteerbare kwaad van rassenhaat, zo moet de christelijke politiek steeds opnieuw opstaan tegen alle vormen van onrecht. We hebben – in de woorden van Abraham Kuyper – de plicht tot 'architectonische kritiek' op de maatschappij, op de staat van Nederland. In een land waar ongenadig individualisme steeds meer de vrije hand krijgt, ontstaat sociaal onrecht, dat door de overheid moet worden bestreden. Onrecht waar we de vinger bij hebben te leggen. De ChristenUnie spreekt vaak over 'christelijk-sociale' politiek. Die term is niet bedoeld om een wat linksige oriëntatie aan te duiden of om enkel maar aan te duiden dat we een groot hart hebben voor kwetsbaren (al is dat laatste wel waar). 'Sociaal' slaat in de eerste plaats op de samenleving. Het gaat erom dat we geloven dat er een andere, meer rechtvaardige, maatschappelijke ordening mogelijk is, die aansluit bij hoe God onze samenleving bedoeld heeft. Met een overheid die dienstbaar is aan hoe wij samenleven, in plaats van dat het samenleven dienstbaar moet zijn aan de overheid. En met alle ruimte voor gemeenschappen om hun eigen leven in dienst aan God en elkaar vorm te geven. Daar strijden we voor. Dát is christelijk-sociale politiek.

We geloven

dat de overheid in dienst staat van Gods verlangen naar gerechtigheid voor de wereld en voor ons land. We willen geen overheid die grote beloften doet en de verkeerde dingen groot maakt. Ons alternatief: een dienstbare overheid, die de verantwoordelijkheid van de samenleving opnieuw de ruimte geeft, de balans bewaakt en gerechtigheid weer als haar belangrijkste taak gaat zien.

4. Een andere economie: de rentmeesterseconomie

Ten vierde is een kritische benadering nodig van de huidige inrichting van onze economie. Als er ergens een plek is waar onverbloemd het idee is uitgeleefd dat het goed is om voor jezelf te gaan, dan is het in het economische systeem van de afgelopen decennia. 'Greed is good'. Het is niet alleen een karikatuur uit een film; de realiteit is dat delen van onze hyperkapitalistische economie door dit soort zelfzucht verworden geraakt zijn. Het staat haaks op de weg die de Bijbel wijst, met het verbod op hebzucht: gij zult niet begeren. De afgelopen decennia nam de financiële welvaart een enorme vlucht, maar met een prijs voor het welzijn van mens, dier en planeet. De ik-gerichte economie heeft ervoor gezorgd dat de kloven tussen mensen met een goed leven en mensen die worstelen om het einde van de maand te halen in ons eigen land enorm zijn gegroeid. Onze financiële sector blijft ook na ernstige crises in de economie te zeer losgezongen van de werkelijkheid van de gewone economie. Het kan anders. We geloven dat mensen rentmeesters zijn. Wij zijn geen eigenaren, maar ontvangers van wat God geeft. Rentmeesterschap betekent: leven van vruchtgebruik, zorgdragen voor de instandhouding van wat je beheert en de plicht je daarover te verantwoorden. Een economie van genoeg, waarin het gaat om dienen, in plaats van verdienen. Dienstbaar aan onze naasten, de ontwikkeling van de samenleving en het beheren van de schepping. Dat zo'n economie mogelijk is bewijzen vandaag al heel veel bedrijven en consumenten. Ze laten zich niet opjagen door de wetten van de neoliberale economie, maar leven in de praktijk naar het beginsel van rentmeesterschap. Veel kleine

en middelgrote bedrijven vormen het hart van lokale gemeenschappen en bouwen mee aan de samenleving. Voor een andere economie en een andere samenleving hebben we dat soort menselijke inventiviteit, creativiteit en ondernemerschap hard nodig.

Maar als we een echte omslag willen maken, dan vraagt dat ook om een economische orde en om instituties die eraan bijdragen dat een sociaal- en natuur-inclusieve economische ontwikkeling wordt gerealiseerd. Er is sterk marktmeesterschap nodig, een gezond tegenwicht, om te voorkomen dat enkel de private zucht naar welvaart en het aandeelhoudersbelang worden gediend. Een economie waarin, naast financieel kapitaal, ook sociaal en natuurlijk kapitaal meeweegt. Waarin ook de deelnemers aan de economie een verantwoordelijkheid hebben voor wie niet gemakkelijk mee kan komen, in lijn met de oud-testamentische wijsheid die boeren opdroeg de oogst aan de akkerranden te laten staan voor mensen in nood.⁹ We snakken in deze tijd naar een economie die de wereld goed doet. Een economie van rentmeesters.

We geloven

dat mensen geroepen zijn om rentmeesters te zijn en ook naar dat beginsel te leven in de economie. We willen geen economisch beleid dat eenzijdig gericht is op financiële groei. Ons alternatief: een rentmeesterseconomie, gericht op genoeg, met ruim baan voor ondernemers, bedrijven en consumenten die dienstbaar zijn aan gemeenschappen en aan Gods schepping.

5. Een andere verhouding tot de aarde: zorgen voor Gods schepping

Ten vijfde, staat christelijke politiek haaks op hoe we op dit moment omgaan met Gods schepping. We geloven dat de aarde en al wat daarop leeft de schepping is van God, een kostbaar juweel en een bron van blijvende verwondering. Ze verschaft ons voedsel en ondersteunt de menselijke samenleving. Maar in de afgelopen eeuwen hebben we een zware wissel getrokken op natuur en milieu. De rijkdom aan soorten en ecologische systemen neemt af. We stoten teveel uit en ons beslag op wat de aarde kan dragen is te groot. De ernst

daarvan dringt maar moeizaam tot ons door. Het is moeilijk grenzen te stellen aan onze levensstijl. Er moet ruimte blijven voor de productie van voedsel. Maar ook de natuur heeft ruimte nodig voor herstel.

De ChristenUnie heeft een sterke traditie op het gebied van zorg voor de schepping. We leven in Gods wereld, en zijn zelf, met alles wat er leeft aan planten en dieren kunstig door God gemaakt. We zijn echter ook verantwoordelijk voor de enorme schade aan natuur en milieu en dienen ons te bezinnen op onze ecologische voetafdruk. Er moeten nieuwe wegen worden gevonden in onze zorg voor de schepping. De aarde is er niet om uitgebuit te worden, maar om te koesteren als gemeenschappelijk huis. Dat vraagt om andere manieren van leven, consumeren, reizen en omzien naar onze natuurlijke leefomgeving.

Mensen moeten zich opnieuw leren te zien als onderdeel van de schepping en haar kringlopen. De mens is geroepen om de schepping te bebouwen en te bewaren; te ontwikkelen en te conserveren. Veel mensen van goede wil zetten zich in voor de transitie die nodig is. Er is ondernemerschap en toegewijd rentmeesterschap nodig voor die transitie. We onderschrijven wat Martine Vonk, die veel heeft betekend voor de ontwikkeling van het denken over schepping en ecologie binnen de ChristenUnie, schreef: we moeten de zorg voor de schepping terugbrengen in de huishouding van de politiek en de samenleving.¹⁰

We geloven

dat de aarde en alles wat erop leeft Gods schepping is en dat we als mensen een bijzondere opdracht hebben om daarvoor te zorgen. We willen geen politiek die milieuproblemen wegwuift. We willen praktijken die de aarde uitbuiten en schade toebrengen aan mens, dier en milieu ombuigen. Ons alternatief: een politiek die zorgt voor de schepping en mensen meeneemt in nieuw rentmeesterschap.

6. Een andere democratie: een land van vrijheid en respect

Ten zesde vraagt onze tijd om principiële verdedigers van ons land als een plek van vrijheid en gerechtigheid. Vrijheid, ook als dat soms ongemakkelijk wordt. Gerechtigheid, ook als we er zelf iets om moeten laten. Verdraagzaamheid, ook als we zelf andere opvattingen hebben. Soms lijkt het alsof er steeds minder mensen te vinden zijn die onze democratische rechtsstaat op die manier willen verdedigen en meer mensen die haar daarom willen aanvallen. Toch is het van existentieel belang voor ons land dat we in deze ruimhartige vrijheid en gerechtigheid blijven geloven. Mensen beschikken over intrinsieke vrijheden en rechten. Menselijke waardigheid is de grondslag voor het recht, de roeping van ieder mens de grondslag voor ieders vrijheid. De grondwettelijke vrijheden van moderne samenlevingen vinden voor een belangrijk deel hun grondslag in de geschiedenis van het protestantisme. Dat was een strijd om gewetensvrijheid: de vrijheid van ieder mens om te geloven wat hij of zij persoonlijk wil. Op basis daarvan zijn de andere vrijheidsrechten gebouwd: de vrijheid van godsdienst, onderwijs, meningsuiting. In de bescherming van die vrijheden ligt de missie van de ChristenUnie.

Christelijke politiek zet zich in voor klassieke grondrechten omdat deze rechten mensen toebehoren. Ze worden niet verleend door de overheid, de overheid heeft ze te respecteren en te beschermen. Deze vrijheden zijn bedoeld om mensen met verschillende overtuigingen vreedzaam te laten samenleven. Dat maakt dat deze rechten niet absoluut zijn. Ze mogen in de kern echter niet worden aangetast. Ze beschermen minderheden en behoeden de samenleving voor tirannie van bovenaf: de dictatuur van de meerderheid. Door zo op te komen voor vrijheden van minderheden en individuen wordt een grondslag gelegd voor een democratische samenleving. Democratie betekent dat ieder mens gerespecteerd wordt om wie hij of zij is en dat ieder mens in staat wordt gesteld verantwoordelijkheid te dragen voor het geheel. Een vrije samenleving is een samenleving van mondige burgers.

Democratie vraagt om vormen om tot besluitvorming te komen. Daarin leggen burgers en minderheden hun gewicht in de schaal. Dat is niet alleen hun stem maar ook hun visie op de samenleving. In een

democratie gaat het om uitwisseling van argumenten, het beluisteren van elkaars visie op het goede leven. Dat maakt politiek een gesprek over goed en kwaad. Het gaat niet over de beste technische oplossingen, of de slimste beleidsbenadering. Politiek is een moreel gesprek. Toch wortelt de besluitvorming in onze democratie vaak in argumenten aan de oppervlakte. Het gaat in debatten over draagvlak onder kiezers, rekenmodellen, efficiëntie of het effect op de economische groei. De diepste morele bronnen worden niet aangeraakt. Het publieke debat wordt daardoor een uitwisseling van standpunten, geen poging meer om elkaars diepste overtuigingen te verstaan.

De democratie is in gevaar als ze een manier wordt om anderen uit te sluiten. De politieke rekensom gaat over de hoeveelheid macht die men in handen weet te krijgen via het democratisch proces, niet over het recht doen aan anderen, ook al zijn het politieke tegenstanders. Zo delven minderheden het onderspit en wordt de dictatuur van de meerderheid de norm. Christelijke politiek verzet zich daartegen. Wie de macht eenmaal heeft veroverd kan zelfs beginnen regels en procedures zo te veranderen dat andersdenkenden de toegang tot een vrije samenleving wordt ontzegd. Daarom is het goed te bedenken dat een ware democratie de vrijheid en de ruimte van de ander op het oog heeft. Gerechtigheid laat zich niet verwerpen bij een meerderheid van stemmen. Gerechtigheid heeft een diepere grondslag. Respect voor de afspraken die ruimte geven aan elkaar en aan de samenleving voorkomt een hardvochtige en zwart-witte politiek, die verder voeding geeft aan een genadeloze samenleving. Ook voor christelijke politici is het beschermen en bewaren van de vrijheid een eerste prioriteit.

We geloven

dat de vrijheden van onze grondwet cruciaal zijn voor vrede en gerechtigheid. We willen geen dictatuur van de meerderheid of aantasting van fundamentele vrijheden. Ons alternatief: een sterke democratische rechtsstaat, waarin ruimte is voor verschil in geloof en overtuiging, en grondwettelijke vrijheden worden beschermd.

7. Een andere internationale orde: de verbonden mensheid

Ten zevende geloven we in de verbondenheid van de mensheid. Daarom vinden we dat ons land een opdracht heeft om bij te dragen aan internationale vrede en gerechtigheid. We leggen ons niet neer bij de vele ongenadige verhoudingen in de wereld. Sluiten onze ogen niet voor oorlog, geweld, clashes tussen volken, landen en beschavingen. Voor de onderdrukking door autocratische regimes, waardoor veel mensen lijden of moeten vluchten. De hoop dat globalisering een nieuwe wereldorde zou brengen, is uitgedraaid op het uiteenvallen van de wereldorde. Dat vraagt om een nieuwe weg, al ligt de oplossing niet zomaar in onze hand. We geloven dat we hebben om te zien naar elkaar, ook internationaal. We zijn als mensen verwant, allemaal schepsel van God. We komen daarom op voor het recht van ieder mens en voor internationale gerechtigheid en vrede.

In reactie op de negatieve effecten van globalisering zien we de opkomst van nieuwe vormen van nationalisme. Op een lelijke manier wordt dan het eigen volk boven anderen gesteld. Dat zal nooit de weg van de christelijke politiek zijn. We voelen ons niet thuis bij een politiek die zichzelf opsluit in het nationaal belang en eenkennig de luiken dichtgooit. Het gebod van de naastenliefde legt ons een heel andere visie op. Wij zijn niet beter dan anderen en wereldwijd zijn mensen gegeven aan elkaar. We zijn geen politici die de realiteit van grenzen en verschillen tussen landen ontkennen. Onze eerste roeping ligt bij de gemeenschap en cultuur waar we onderdeel van uitmaken. We sluiten ons echter niet af voor de rest van de wereldbevolking en weten ons bereid anderen bij te staan als de situatie erom vraagt.

We zorgen voor onze nationale gemeenschap en willen dat deze herkenbaar en zelfverantwoordelijk blijft, ook binnen de Europese Unie. We zorgen voor ons land en voor onze nationale gemeenschap op dit stukje grond en doen dat samen met mensen die er zijn en die met ons verantwoordelijkheid dragen voor de samenleving. Ook van nieuwkomers met verblijfsrechten wordt gevraagd zich in te zetten voor de Nederlandse samenleving. Wie zich niet aan de wet houdt, maakt daar geen deel van uit. Van iedere burger vragen we een verantwoordelijke inzet voor de samenleving, ongeacht de culturele of religieuze achtergrond. Dat

vraagt ook realisme rondom migratie: ieder land, dus ook Nederland, moet zijn deel doen in het opvangen van vluchtelingen in nood. Daarvoor is een menswaardig en houdbaar asielbeleid nodig, met zorgvuldige asielprocedures, die sneller duidelijkheid bieden.

We beschermen ons land en zorgen dat de verdediging ervan op orde is in een wereld waar kwaad en geweld zich breed maken. Gelukkig leven we nog in vreedzame omstandigheden en willen die vrede goed bewaken, ook internationaal. Christenen hebben het belang van zowel nabije als verre naasten op het oog. Christelijke politiek heeft oog voor de hulp die landen elkaar wederzijds kunnen geven voor hun ontwikkeling. Dat bevordert de bloei van landen. Zo geven we vorm aan solidariteit met elkaar om, waar het van ons afhangt, van de wereld een betere plek te maken.

We geloven

in de verbondenheid van de mensheid, in een verlangen naar vrede en recht. Volken en culturen hebben een eigen roeping, maar ook een opdracht om te werken aan internationale vrede en gerechtigheid.

DEEL III

Een hoopvolle agenda voor ons land

We hebben onze tijd ongenadig genoemd. En dat is ook zo, voor steeds meer mensen. Maar we zien in onze samenleving niet alleen redenen tot zorg, maar ook veel fundamenteën voor hoop. Er zijn zoveel mensen die de ongenadige kant van onze samenleving iedere dag doorbreken met kleine en grote hoopvolle daden. Die omzien naar de eenzame buurvrouw, een baan geven aan iemand met afstand tot werk of vrijwilliger zijn in een hospice. Mensen die het goede doen, of ze nu gelovig zijn of niet. De ChristenUnie wil politiek maken van deze daden van hoop. We geloven dat een andere samenleving binnen handbereik is. Natuurlijk neemt politiek nooit de gebrokenheid van de wereld weg en zal er altijd onrecht zijn. Maar we zijn optimistisch over wat ons land kan worden als we ons laten leiden door het goede leven dat het Evangelie ons voorhoudt. Daarvoor zijn genoeg aanknopingspunten in de werkelijkheid van iedere dag. Het is de kern van christelijke politieke hoop. Hierboven hebben we zeven beginselen geformuleerd die daarvoor een koers uitzetten. Een alternatief voor de uitgangspunten van de politiek die ons tot nu toe verdeeld en op onszelf gericht hebben gehouden. In dit *derde deel* presenteren we een aanzet voor een politieke agenda, die vertegenwoordigers van de ChristenUnie kan inspireren tot een politiek van geloof, hoop en liefde.

Drie hoopvolle perspectieven

We denken dat de ChristenUnie de komende jaren werk moet maken van drie hoofdthema's, die de kern van ons politieke verhaal vormen. Het zijn perspectieven voor onze samenleving, waaraan we als partij een brede nieuwe koers kunnen ophangen. Het is onze hoop dat ze voor onze vertegenwoordigers op alle niveaus – steeds op een andere manier – houvast geven voor het uitwerken van principiële christelijke politiek, die gegrond is in onze diepste overtuiging en geloof. We zetten in op:

- **Een hoopvolle samenleving**
met draagkracht en perspectief
- **Een dienstbare economie**
voor mens en schepping
- **Een rechtvaardige overheid**
die bondgenoot is van vrijheid en recht.

Hieronder geven we aan elk van deze thema's woorden. Aan het einde van deel III formuleren we nog tien punten waarop we ons in het politieke werk van alle dag kunnen focussen.

1. Een hoopvolle samenleving met draagkracht en perspectief

We geloven dat de ChristenUnie zich de komende jaren moet richten op herstel en uitbouw van een draagkrachtige samenleving, met ruimte voor nieuwe generaties om hoopvol op te groeien, een goed bestaan op te bouwen, te wonen, werken en te zorgen voor elkaar. Daarmee zetten we onze christelijk-sociale politiek voort. Een christelijk-sociale politiek van de samenleving.

We zetten jongeren en hun toekomst daarbij voorop. We willen dat de politiek een partner is van alle plekken die hen helpen om gezond en gelukkig op te groeien. Sterke gezinnen met genoeg in hun portemonnee om het einde van de maand te halen, zodat ouders niet hoeven te piekeren over geld of armoede, maar zich kunnen richten op hun kinderen. Een gezonde woningmarkt, waar jongeren een plek kunnen bemachtigen om zelf een gezin te stichten als dat gegevens is. Een gebalanceerde arbeidsmarkt, een neutraal belastingstelsel en beter

verlof, zodat ouders ervoor kunnen kiezen om minder te werken en meer voor hun kinderen te zorgen. Laten we weer tegen elkaar zeggen: kinderen hebben hun ouders nodig. Het is onze gezamenlijke verantwoordelijkheid ervoor te zorgen dat ze er voor hen kunnen zijn. We willen goed onderwijs, waar jongeren niet worden klaargestoomd voor de economie, maar voor het hele leven. We willen een rijk verenigingsleven, waarin jongeren hun passie voor sport, muziek of scouting kunnen ontwikkelen. Waar ze leren wat het betekent om samen verantwoordelijk te zijn voor een club. En een samenleving waarin jongeren leren wat het is om te geven om andere mensen en vrijwilligerswerk te doen.

We zijn kritisch op de rol van de techniek en systemen, die ons samenleven steeds meer automatiseert en voorsorteert. We willen dat de overheid technologie en tech-bedrijven reguleert, zodat wij niet de techniek dienen, maar de techniek onze samenleving dient.

We willen een zorgzame samenleving, waarin elk mensenleven ertoe doet. Ook als je ziek bent, een handicap hebt of je eenzaam voelt moet je mee kunnen doen in ons land. We willen goede zorg voor mensen en werken aan gezondheid om zorg te voorkomen. We omarmen de vergrijzing, waardoor mensen langer een relatief gezond leven hebben. Maar hebben ook oog voor de laatste fase van het leven, waarin straks veel meer mensen liefdevolle zorg en aandacht nodig hebben. We helpen de samenleving om ook verantwoordelijkheid te kunnen nemen, zodat we, ook met minder zorgprofessionals en meer mensen die zorg vragen, liefdevol en waardig voor mensen kunnen zorgen. We overschatten niet wat we van mantelzorgers kunnen vragen en ontlasten hen waar mogelijk. We staan op voor de beschermwaardigheid van het leven, van het prille begin tot het broze einde. We staan naast tienermoeders die plotseling wind tegen kregen. En ook als ziekte en pijn het leven overnemen, werken we aan een omgeving, gezelschap en zorgzaamheid die het leven waardevol maken.

We verdedigen de vrijheid om te geloven, samen te komen, eigen onderwijs in te richten en in vrijheid ons geweten te volgen. We verzetten ons tegen de steeds legere politiek van het liberalisme en het socialisme, die inmiddels zonder blikken of blozen met stevige overheidsbemoedienissen in de boezem van onze

maatschappelijke verbanden stappen. We zijn tegen de catechisatie-politie (het overheidstoezicht op informeel geloofsonderwijs) waarvoor de ooit zo liberale partijen hartstochtelijk pleiten. De christelijke politiek blijft het als haar missie zien om de overheid en samenleving in hun principiële gegeven verhouding te beschermen. Alleen zo blijven mensen de overheid vertrouwen. Alleen zo blijft onze samenleving vrij en goed.

De draagkracht van de samenleving zit in mensen en hun vermogen om naar anderen om te zien. We willen een overheidsbeleid dat alles wat daaraan bijdraagt groot maakt en bestrijdt wat daaraan in de weg zit. We willen dat er aandacht is voor lokale gemeenschappen en het belang van een buslijn, een huisarts, een winkel en ontmoetingsplekken voor mensen in elke regio. We willen dat de overheid een partner is van vrijwilligersorganisaties, goede doelen, verenigingen en kerkgenootschappen, als ze hun belangrijke werk in onze samenleving verrichten.

2. Een dienstbare economie voor mens en schepping

We vinden dat de ChristenUnie steeds moet opkomen voor een manier van leven, consumeren en produceren die in balans is met de samenleving en Gods schepping. We maken de transitie naar een rentmeesterseconomie, waarin we op een verantwoorde wijze genieten en gebruik maken van al het moois dat de wereld te bieden heeft. Onze ondernemende en creatieve gaven en talenten geven we de ruimte, terwijl we tegelijkertijd voluit invulling geven aan de opdracht om goed voor de aarde en de samenleving te zorgen.

We geloven dat een andere economie nodig is. Een economie die rekening houdt met de draagkracht van onze aarde en samenleving. We rekenen af met decennia van ongetemde marktwerking en globalisering. We zijn voor een lokalere economie, binnen ecologische grenzen en zonder menselijk leed. We accepteren niet dat voor ons gemakkelijke leven mensen in fabrieken aan de andere kant van de wereld uitgebuit worden. Of dat we in ons land in oude volkswijken gezinswoningen tegenkomen die volgestouwd zijn met arbeidsmigranten om goedkope arbeid te verrichten. De afruil van de economie op onze natuur en het sociale weefsel van ons land is te groot, dat willen we anders.

We maken ons zorgen over klimaatverandering en andere schade die we als mensen aanrichten in Gods schepping. Als echte rentmeesters spannen we ons in om de menselijke impact op klimaatverandering terug te dringen en natuurgebieden in ons land goed te beschermen. We steunen ondernemers die verantwoordelijkheid nemen voor een bedrijfsleven dat dienstbaar is aan de samenleving en zorgt voor de schepping. We treffen voorbereidingen om klimaatveranderingen die onvermijdelijk zijn geworden goed op te vangen in de inrichting van economie en ruimtelijke ordening. We zetten in op hernieuwbare energie en grondstoffen en stoppen onverantwoorde lozingen, niet-toekomstgerichte fossiele winning en uitstoot van schadelijke stoffen. We voeren een natuur- en milieubeleid in dat gericht is op behoud en herstel van biodiversiteit en geven boeren voor hun onmisbare werk aan onze voedselvoorziening een betere prijs, perspectief op een houdbare landbouw en vergoedingen voor het beheer van ons landschap. We beschermen onze prachtige natuurgebieden en soortenrijkdom, verrijken ons platteland met natuur, vergroenen onze steden.

We koesteren bedrijven als gemeenschappen waar werknemers hun gaven en talenten inzetten voor het werk dat in onze samenleving moet gebeuren. We omarmen het Rijnlandse model, waarin de maatschappelijke verantwoordelijkheid van bedrijven een prominente plek inneemt. Bedrijven zijn plekken van innovatie, waar het menselijk vermogen tot vernuft en vernieuwing van de manier waarop we samenleven een plek krijgen. En bovendien zijn veel kleine en middelgrote bedrijven ook het hart van lokale gemeenschappen, onmisbare voorzieningen, en daarmee dragers van de samenleving. De markteconomie is vaak een plek waar nieuwe ideeën getest en verder gebracht kunnen worden, maar we waken ervoor dat winstmaximalisatie de teneur van de economie gaat bepalen. We richten ons niet op economische groei, maar op groei van de brede welvaart. Daarmee herstellen we de balans tussen economie, samenleving en schepping.

3. De rechtvaardige overheid als bondgenoot van vrijheid en recht

We vinden dat de ChristenUnie moet blijven uitwerken wat het betekent dat we de overheid zien als dienaar van God. We willen dat de overheid vaker een bondgenoot is van burgers en de samenleving. Een baken van vrijheid en gerechtigheid. Dienstbaar aan het goede leven. Hoeder van de vrede in de samenleving en strijder tegen onrecht.

We willen dat de overheid opkomt voor onze democratische rechtsstaat. Voor een democratie waarin een goed besluit meer is dan de helft plus één tijdens een stemming. We willen dat burgers betrokken en gehoord worden. Dat er aandacht is voor de belangen van minderheden en de overheid steeds opstaat tegen de dreiging van de dictatuur van de meerderheid. Publiek en politiek debat zonder puberale uitbarstingen, maar met respect zoeken naar mogelijkheden om verschillen te overbruggen. We willen een rechtsstaat waarin mensen effectief hun recht kunnen halen, met onafhankelijke rechtspraak. We spreken ons uit tegen ongefundeerde aanvallen richting onze centrale instituties door populistische politici of groepen die onwaarheden verspreiden. We willen een open en transparante overheid, geen bestuurlijke oester die zich sluit zodra er kritiek klinkt. Een overheid die de waarheid dient, het recht versterkt en de vrijheid verdedigt.

We staan voor een vrij leven en vechten daarom tegen de verslavingsindustrie. Steeds meer mensen raken verstrikt in haar klauwen. We zijn tegen regulering of het gedogen van gokken en drugsgebruik. Die brengen ons geen vrije samenleving. Vrije mensen laten zich niet knechten, zeker niet wanneer het hun zelfstandigheid en gezondheid aantast. We verlangen naar een samenleving zonder verslavingen. De overheid moet er alles aan doen dat dichterbij te brengen.

We zetten ons in voor vrede en internationale veiligheid wereldwijd. We versterken onze inspanningen voor een sterk leger, internationale militaire samenwerking en onderzoeken de herinvoering van de militaire dienstplicht. We blijven geïnteresseerd aan Europese samenwerking, zonder dat we onze kritiek op federalisering loslaten.

We willen dat de overheid de gedeelde waarden en geschiedenis van onze samenleving uitdraagt en koestert. We zijn reëel over migratie: we doen als Nederland ons deel in de opvang van vluchtelingen in nood en werken aan een menswaardig en houdbaar asielbeleid. Er is zorgvuldigheid en snelheid nodig in de asielprocedure. Zorgvuldigheid om mensen recht te doen, misbruik van asielrecht te bestrijden en mensen snel duidelijkheid te geven. We zijn selectief met betrekking tot arbeidsmigratie. We zijn altijd een land geweest van vrijheid, verantwoordelijkheid en recht. Een verhaal van liefde voor de gedeelde waarden van onze democratische rechtsstaat, waar mensen zich bij kunnen aansluiten en onderdeel van kunnen worden.

10x WERK MAKEN VAN een hoopvolle samenleving, een dienstbare economie en een rechtvaardige overheid

De inzet op een hoopvolle samenleving, een dienstbare economie en een rechtvaardige overheid bepalen ons politieke verhaal voor de komende jaren. Het zijn voorstellen aan de partij. We willen er tevens het gesprek mee aanjagen over christelijke politiek vandaag. We vatten ze daarom ook nog samen in een selectie van tien punten waar we in de politiek praktisch mee aan de slag kunnen. We doen dat in de wetenschap dat de actualiteit van de dag de aandacht zomaar kan doen verschuiven naar andere wezenlijke vraagstukken. Maar als het gaat om de eigen koers van de ChristenUnie dan vatten de volgende onderwerpen samen waar we zelf voor willen gaan staan de komende jaren.

1. Een goede toekomst voor onze kinderen. We willen dat onze kinderen, de generatie van de toekomst, weer een hoopvol perspectief heeft. Wat we doen moet goed voor hen zijn, nu en straks. We steunen gezinnen, als de belangrijke plek waar jongeren liefdevol en veilig opgroeien. We zorgen dat families kunnen rondkomen en blijven kinderarmoede bestrijden. Goed onderwijs, een plek om te wonen en mogelijkheden om bij te dragen zijn van wezenlijk belang voor starters in onze maatschappij.

2. Een rentmeesterseconomie. We willen dat onze economie verandert om dienstbaar te worden aan de toekomst van onze samenleving en Gods schepping. Het werk van maatschappelijk betrokken bedrijven en mensen is daarvoor onmisbaar. Een vitale lokale economie, ingebed in een eerlijke nationale en Europese economie, waarin strategische autonomie en faire handelsrelaties worden bewaakt. Een economie van genoeg, die kwaliteit toevoegt, in plaats van eenzijdig te focussen op kwantiteit.

3. Een sterke democratische rechtsstaat. We willen dat de overheid betrouwbaar is en concreet dienstbaar is aan recht en gerechtigheid. We beschermen de klassieke grondrechten, zoals de vrijheid van geweten, geloof, onderwijs en samenkomst. We investeren in een robuuste rechtsstaat, waarin het onrecht, zoals criminaliteit van drugsgebruik- en handel, mensenhandel, prostitutie, met ferme hand wordt bestreden.

4. Opkomen voor de intrinsieke waarde van het leven. De overheid beschermt het leven van mensen als iets dat kostbaar is. Ieder mens is geschapen naar het beeld van God, van het prilste begin tot het broze einde. Mensen moeten waardevol ouder kunnen worden, ook als ons land vergrijsd. We zullen er zijn voor elkaar. We willen het aantal abortussen terugdringen en verzetten ons tegen euthanasie. In plaats daarvan zoeken we in de gebrokenheid van ons bestaan naar wegen voor waardige zorg in de allerlaatste levensfase van mensen.

5. Zorgen voor de schepping. We hebben als samenleving na jaren van grootschalige roofbouw een ereschuld als het gaat om de zorg voor Gods schepping. We leven op de pof, de prijs is voor de volgende generaties, terwijl we geroepen zijn om goed voor de schepping, ons gezamenlijk huis, te zorgen. Herstel van natuur en biodiversiteit zijn expliciete doelstellingen van christelijke politiek.

6. Herstel van de kracht van lokale gemeenschappen. De overheid moet weer een partner worden van de hoopvolle plekken waar we leren naar elkaar om te zien. We houden buurthuizen, speeltuinen en plekken van ontmoeting open en stimuleren het werk van vrijwilligers. We zijn zuinig op voorzieningen die krimpende gemeenschappen levend houden, zoals buslijnen, winkels en kleine scholen. We stimuleren en faciliteren burgers die zich inzetten in coöperaties, gezelschappen en het verenigingsleven.

7. Goed onderwijs, geworteld in de samenleving. We willen goed en vrij onderwijs, dat bijdraagt aan de brede ontwikkeling van jongeren. Geen doorgeschoten bemoeizucht van de overheid, maar keuzevrijheid voor ouders. De vrijheid en kwaliteit van onderwijs staan voorop. Ouders moeten de ruimte houden om zelf te kiezen voor onderwijs dat past bij hun diepste overtuigingen.

8. Het publieke belang beschermen. De neoliberale revolutie van de afgelopen decennia heeft geleid tot verschraling van publieke voorzieningen en uitholling van de samenleving als collectief. De ChristenUnie zet zich in voor herstel van goede publieke voorzieningen en een vitale samenleving, waarin omzien naar elkaar de ruimte krijgt.

9. Werken aan vrede en internationale veiligheid. We zetten ons in voor vrede en internationale veiligheid. We versterken onze inspanningen voor stevige diplomatie, een sterk leger, internationale militaire samenwerking en onderzoeken de herinvoering van de militaire dienstplicht.

10. Opstaan tegen armoede en onrecht wereldwijd. Overheden hebben de roeping schild te zijn voor de armen en kwetsbaren. Daarin toont zich de kracht van solidariteit. We blijven investeren in ontwikkelingssamenwerking en de hulp aan wie moesten vluchten voor oorlog, geweld, natuurrampen en honger.

Het Evangelie leert over het belang van krachten die de overheid eigenlijk niet kán hanteren. Liefde en hoop. Ze worden door God uitgedeeld, daar waar mensen elkaar ontmoeten. Dat is de reden dat christelijke politiek steeds opnieuw begint over de samenleving. Dat is de plek waar de kracht van het Evangelie tot bloei komt. Waar mensen op hun plek zijn en kunnen thuiskomen bij elkaar. Precies daar vindt christelijke politiek aanknopingspunten voor een agenda van hoop. De overheid heeft de belangrijke taak dat te beschermen. Door op te staan tegen het kwaad, de vrijheden van burgers te beschermen, te strijden voor het recht en te werken aan vrede. Daarmee kunnen Evangeliebelijders in de politiek bijdragen aan een draagkrachtige samenleving met perspectief, een nieuwe economie die zorgt voor mens en schepping en voor een overheid van recht en gerechtigheid voor iedereen. Dan is er hoop in een ongenadige tijd.

Het is onze hoop dat de beginselen en perspectieven uit dit stuk de richting kunnen wijzen naar een verdere vernieuwing van ons politieke denken. Christelijke politiek is niet onveranderlijk, maar vraagt steeds een nieuwe vertaling voor een nieuwe tijd. We hebben woorden geprobeerd te geven aan ónze tijd. Hebben

willen aangeven wat er in onze ogen vándag gevraagd wordt van politici die politiek bedrijven bij een open Bijbel. We hebben de blijvende betekenis van het christendom voor onze gezamenlijke cultuur en onze wereld willen aangeven. Het is nu aan de partij om deze basis op te pakken en ermee aan het werk te gaan. Om er politiek van te maken in het parlement, de staten, raden en waterschappen. Om er essays over te schrijven op de discussiepodia van onze partij. Om er uitwerking aan te geven voor de vele onderwerpen waar we onze koers moeten bijpunten, zoals de economie, migratiebeleid, de toekomst van Europese samenwerking en het herstel van de samenleving. Om er nieuwe leden in op te leiden en groot te brengen. Om er richting de gemeenteraadsverkiezingen van 2026 een lokale vertaling van te maken in een handreiking voor lokale programma's. Om er campagnes van te maken, slogans en posters. Het werk is met dit stuk niet gedaan; het begint pas. De ChristenUnie is een beweging van christenen uit alle hoeken. Ons politieke verhaal is niet van een commissie. En ook niet van een bestuur of een fractie. Het is van onze leden en onze kiezers. Het is hun hart voor christelijke politiek dat maakt dat de ChristenUnie een verschil kan blijven maken als beweging. Een beweging van hoop.

EINDNOTEN

- 1 SCP, Denkend aan Nederland (2019), p.17
- 2 <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2022/42/steeds-minder-mensen-doen-vrijwilligerswerk>
- 3 <https://www.scp.nl/actueel/nieuws/2023/05/24/maatschappelijk-onbehagen-achtergronden-en-mogelijke-oplossingen>
- 4 Filippenzen 4:8
- 5 Hartmut Rosa, Onbeschikbaarheid (2023), p. 9
- 6 Een term van Hartmut Rosa. Hij beschrijft dat we als moderne mensen moeite hebben met de onbeschikbaarheid van het leven. We kunnen slecht verdragen dat we ergens niet direct over kunnen beschikken (geen toegang hebben tot...) en het ook niet kunnen schikken (niet naar onze hand kunnen zetten).
- 7 Het onderscheid organisch-mechanisch komt van Abraham Kuyper
- 8 Martin Luther King, Sterk door liefde (2018), p. 35
- 9 Leviticus 19: 9
- 10 Zie ook: Martine Vonk, Duurzaam radicaliseren: naar het hart van milieuzorg (Mr. G. Groen van Prinstererlezing 2019).

ChristenUnie

christenunie.nl/koers